

TUR232 ESKİ ANADOLU TÜRKÇESİ GRAMERİ

(7. HAFTA)

E. KAYNAŞMA

Kaynaşma; Ünlü ile biten bir sözcükten sonra ünlü ile başlayan bir ek veya sözcük geldiğinde, ünlülerden birinin düşerek iki sözcüğün birleşmesi olayıdır:

ne+içün > niçün, ne+it- > nit-, şu+ol > şol, ne+ise+ne > nesne ...

II. ÜNSÜZLER

A. ÜNSÜZ DEĞİŞMELERİ

A. 1. k > h değişimi

A. 1. 1. Türkçede sözcük başında /h/ ünsüzü yoktur. Bugün /h/ ile başlayan bazı sözcükler, Eski Türkçe döneminde /k/ ile yazılmışlar ve bu durum Eski Anadolu Türkçesinde de devam etmiştir: *kani, kangı*.

A. 1. 2. Sözcük ortasında bulunan, bazı hece başı k- ünsüzlerinin Eski Anadolu Türkçesinde k > h değişimine uğrayarak kullanıldığı görülmektedir:

uy-hu, ko-hu, ar-ha.

A. 1. 3. Sözcük ve hece sonundaki bazı /k/ ünsüzleri /h/ olmaktadır:

çok > çoh, ok > oh, ırak > ırah, yoksul > yohsul ...

A. 2. k > g değişimi

Eski Türkçedeki /k/ ünsüzleri Batı Türkçesinde /g/'ye gelişmiştir. Bu yaygın olarak görülmekle birlikte değişmeyen örneklerle de rastlanmaktadır.

gel-, git-, gir-, göç-, gök, gizle-, gözet- ...

Değişmeyen örnekler ise: *kendü, key, kiçi, kişi'* dir.

A. 3. ğ > g değişimi

Bu ses, Türk lehçelerinin tasnifinde ölçüt olarak alınan seslerden birisidir. Yani Türk dilinin gelişim seyri içerisinde önemli bir yer tutar.

A. 3. 1. Tek heceli sözcüklerin sonunda: Tek heceli sözcüklerin sonunda bulunan /ğ/ sesi Batı Türkçesinde /g/ olmuştur: *döger, görmeg, beg*.

A. 3. 2. Birden fazla heceli sözcüklerin sonunda: Birden fazla heceli sözcüklerin sonundaki ğ/g sesi ile eklerin sonundaki ğ/g sesi Eski Anadolu Türkçesinde düşmektedir: *yaylag > yayla, ne teg > nite, ceriğ > çeri ...*

A. 3. 3. Yapım eklerinde ve sözcük bünyesine dahil hecelerde: Bu durumda ğ/g ünsüzlerinin Eski Anadolu Türkçesine gelmeden düştüğü görülür: *emgek > emek, kergek > gerek, kulgak > kulak ...*

A. 3. 4. Sıfat-eylem ve zarf-eylem ekleri başında: Bu eklerin başında ğ/g ünsüzleri, Eski Anadolu Türkçesi başlarında düşmüştür.

-ğan/ -gen > -An: alan, ver-en, kır-an, yi-y-en ...

-gınca/ -gince > -Inca: yap-ınca, ir-ince ...

-ğalı/ -geli > -Alı : yan-alı, kal-alı, sev-eli, gid-eli ...

A. 4. g > v değişimi

Bu değişim Türkçede sözcük ve hece sonuyla, sözcük ortasında ve hece başında *g > v* biçiminde gelişmiştir. Bugün *g > v* veya *g > v > y* şeklinde gelişme gösteren /g/ünsüzünün Eski Anadolu Türkçesi döneminde korunduğu görülmektedir:

döş-, söğ-, düğün, değirmen, yiğit ...

A. 5. b > v değişimi

Eski Anadolu Türkçesinde sözcük ve ek başında görülen bir değişimdir: *bar > var, bir- > vir-, bile biz > bilevüz, yabuz > yavuz ...*

A. 6. b > p değişimi

Eski Anadolu Türkçesinde asli olan /b/ ünsüzünün kendini koruduğu görülür:

barmak, bınar, busu.

A. 7. t > d

Eski Anadolu Türkçesinde bu ses değişimi tutarlı değildir. Çoęunlukla /d/'li olmakla birlikte /t/'li Őekiller de vardır:

tek > dek, ter > der, terzi > derzi, tilki > dilkü ...

/t/'li örnekler: tağ, tanış-, tokuz, toy-, turu ...

B. YER DEęİŐTİRME

Sözcük içinde seslerin yer deęiŐtirmesi olayıdır:

kavra->karva-, hoyrat > horyat, müslüman > müsülman, ölmek > ömlek ...

C. ÜNSÜZ TÜREMESİ

C. 1. Yardımcı *+n+*, *+y+* ünsüzlerinin türemesi

Ünlü ile başlayan bir ek veya edat getirileceęi zaman arada bu sesler türemektedir:

ev+i+n+e, bu+n+lar, başla-y-a, alma-y-a ...

C. 2. /s/ ikizleşmesi

ısı > issi, ası > assı, usını > ussını ...

D. ÜNSÜZ DÜŞMESİ

D. 1. İç seste /l/ düşmesi:

keltür- > getür-, oltur- > otur- ...

D. 2. Ön seste /y/ düşmesi:

yılan > ilan, yıldız > ilduz, yırak > irak, yırla- > ırla- ...

E. HECE YUTULMASI

En yaygın örneklerine, bildirme eki olarak kullanılan *tur-* eyleminin geniş zamanı olan “durur” Őekline rastlanmaktadır. *Senün+dür, güneş durur > güneşdür ...*

F. ÜNSÜZ BENZEŐMESİ

F. 1. Yazımı kalıplaşmış ekler

Tonsuzla biten sözcüklere getirilen eklerin başındaki ünsüzün, ünsüz uyumuna göre tonsuz olması gerektiği hâlde, Eski Anadolu Türkçesi metinlerinde bu kurala uyulmadığı görülür. Bu durum, eklerin kalıplaşmış bir hâlde yazılmasından kaynaklanmaktadır. Bu ekler:

+dA: Bulunma durumu eki

el+de, yol+da, kanal+da ...

+dAn: Ayrılma durumu eki

inayet+den, iş+den, kaş+dan ...

-dU: Görülen geçmiş zaman eki

gönderdüm, aktardum, asdum ...

-dUk+: Sıfat-eylem eki

geç-dük+inde, aç-duğ+ını ...

-dUr-: Eylemden eylem yapım eki

çek-dür-ür, yol-dur-acak, kaz-dur-dı ...

+dur: Bildirme eki

ah+dur, çok+dur ...

F. 2. İç Seste tonlulaşma

Türkçede iki ünlü arasında kalan tonsuz ünsüzün kalıplaşması olayıdır.

F. 2. 1 -t- > -d-

git-er > gider, işitenler > işidenler ...

F. 2. 2. -k- > -g-

yüzük > yüzüğü, işlemek > işlemeğe ...